

Wyrok z dnia 25 lutego 2008 r.

I PK 205/07

Sąd drugiej instancji nie może pozostawić bez rozpoznania wniosku skarżącego określonego w art. 415 k.p.c. o orzeczenie zwrotu spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia albo o przywróceniu stanu poprzedniego.

Przewodniczący SSN Jerzy Kwaśniewski (sprawozdawca), Sędziowie SN:
Józef Iwulski, Małgorzata Wrębiakowska-Marzec.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 25 lutego 2008 r. sprawy z powództwa Renaty R. przeciwko Instytutowi Medycyny Pracy [...] w Ł. o wynagrodzenie, na skutek skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi z dnia 5 kwietnia 2007 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok w części oddalającej wniosek o zwrot wyegzekwowanego świadczenia (pkt 2) i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 9 marca 2005 r. Sąd Rejonowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych dla Łodzi Śródmieścia w Łodzi zasądził od pozwanego Instytutu Medycyny Pracy [...] w Ł. na rzecz powódki Renaty R. kwotę 11.166,05 zł tytułem wyrównania wynagrodzenia za grudzień 2001 r. (203 zł z ustawowymi odsetkami od 11 stycznia 2002 r.) oraz za okres od stycznia 2002 r. do listopada 2004 r. (313,23 zł miesięcznie z ustawowymi odsetkami od 11 każdego miesiąca do dnia zapłaty), wyrokowi nadał rygor natychmiastowej wykonalności do kwoty miesięcznego wynagrodzenia powódki.

Wyrokiem z dnia 16 stycznia 2006 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi oddalił apelację strony pozwanej od powyższego wyroku Sądu Rejonowego.

Wyrokiem z dnia 14 grudnia 2006 r., I PK 144/06, Sąd Najwyższy po rozpoznaniu skargi kasacyjnej strony pozwanej od powyższego wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 16 stycznia 2006 r. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Na rozprawie apelacyjnej w dniu 5 kwietnia 2007 r. pełnomocnik strony pozwanej popierał apelację oraz złożył wniosek o orzeczenie o zwrocie spełnionego świadczenia. Pełnomocnik powódki wniósł o oddalenie apelacji i nieobciążanie strony powodowej kosztami procesu oraz o oddalenie wniosku strony pozwanej w przedmiocie orzeczenia o zwrocie spełnionego świadczenia. Odnośnie tego ostatniego wniosku zgłoszonego na rozprawie pełnomocnik powódki wniósł o odroczenie rozprawy umożliwiające zajęcie stanowiska na piśmie oraz złożenie wniosków dowodowych „na okoliczności z art. 409 k.c.”.

Wyrokiem z dnia 5 kwietnia 2007 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi zmienił zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego z dnia 9 marca 2005 r. i oddalił powództwo (pkt 1); oddalił wniosek o zwrot wyegzekwowanego świadczenia (pkt 2); nie obciążył powódki obowiązkiem zwrotu kosztów procesu za wszystkie instancje (pkt 3). W uzasadnieniu Sąd ten wskazał, że oddalił wniosek strony pozwanej o orzeczeniu o zwrocie spełnionego świadczenia z uwagi na to, że strona pozwana reprezentowana przez fachowego pełnomocnika nie wskazała zarówno wysokości spełnionego świadczenia, jak i jego poszczególnych składników. Uznając wniosek pozwanego za przedwczesny, Sąd drugiej instancji zaznaczył, że z treści art. 415 k.p.c. wynika, iż nieuwzględnienie przedmiotowego wniosku nie wyłącza możliwości dochodzenia w osobnym procesie, także od Skarbu Państwa, naprawienia szkody poniesionej wskutek wydania lub wykonania wyroku. Z tych przyczyn przedstawionych wyżej wniosek pełnomocnika powódki o odroczenie rozprawy apelacyjnej Sąd drugiej instancji uznał za bezprzedmiotowy.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Okręgowego wniosła strona pozwana zaskarżając go w części obejmującej oddalenie wniosku o zwrot wyegzekwowanych świadczeń (pkt 2). Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w zakresie obejmującym jego pkt 2 i przekazanie sprawy temu

Sądowi do ponownego rozpoznania w tej części, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie obejmującym pkt 2 wyroku i jego zmianę przez orzeczenie co do istoty sprawy przez zasądzenie od powódki na rzecz pozwanego zwrotu spełnionych (wyegzekwowanych) świadczeń w kwocie 11.479,28 zł, to jest w kwocie zasądzonej wraz z odsetkami, stanowiącej wartość przedmiotu zaskarżenia. Podstawę skargi kasacyjnej stanowi zarzut naruszenia art. 415 k.p.c., przez przyjęcie, że do orzeczenia zwrotu świadczenia spełnionego lub wyegzekwowanego w rozumieniu powołanego przepisu konieczne było wskazanie przez pełnomocnika pozwanego zarówno wysokości spełnionego świadczenia jak i jego poszczególnych składników. Według skarżącego w przypadku zgłoszenia przez pozwanego wniosku o zwrot wyegzekwowanego świadczenia restytucji podlega suma zasądzona w sentencji zaskarżonego wyroku wraz z odsetkami należnymi od tej sumy, gdyż zgodnie z art. 415 k.p.c. przy orzekaniu o zwrocie (rozpatrywaniu wniosku) należy brać za podstawę wyrok uwzględniający powództwo i zasądzone w nim świadczenia. Zwrotowi na podstawie art. 415 k.p.c. podlega świadczenie spełnione (wyegzekwowane) w wysokości wynikającej z kwot zasądzonych wyrokiem sądu pierwszej instancji wraz z odsetkami od tych kwot i przy uwzględnieniu takich składników świadczenia, o jakich orzekł sąd pierwszej instancji w wyroku zasądzającym. W ocenie skarżącego przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie przewidują ujemnych skutków procesowych w postaci oddalenia wniosku o restytucję w razie niewskazania przez fachowego pełnomocnika wysokości i składników spełnionych świadczeń. Przepis art. 415 k.p.c. nie określa bowiem ani składników takiego wniosku ani innych wymogów formalnych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podlegające rozpoznaniu ze skargi kasacyjnej strony pozwanej, zawarte w zaskarżonym wyroku oddalenie wniosku o zwrot spełnionego świadczenia, wymaga w pierwszym rzędzie wyjaśnienia podstawy orzekania w tym przedmiocie. Sąd Okręgowy wskazał na art. 415 k.p.c. jako podstawę rozpoznania wniosku restytucyjnego. Na przepis ten powołała się również strona skarżąca we wniosku restytucyjnym oraz w skardze kasacyjnej. Sąd Najwyższy podziela stanowisko o zastosowaniu w sprawie art. 415 k.p.c. Wprawdzie przepis ten bezpośrednio odnosi się do uchylenia lub zmiany wyroku wynikającego ze skargi o wznowienie postępowania, ale podlegał on zastosowaniu także przy ponownym rozpoznaniu sprawy - tak jak to miało miejsce w

sprawie rozpatrywanej - na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zdanie ostatnie k.p.c., na skutek uwzględnienia skargi kasacyjnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2006 r., III CSK 30/06). Przepis art. 415 k.p.c. określa procesowy tryb zwrotu spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia. Chodzi o procesową konstrukcję eliminacji bezpośredniego skutku błędnego wyroku, skutku spełnienia (lub wyegzekwowania) świadczenia w tym wyroku błędnie zasądzonego. Uchylenie (zmiana) błędnego wyroku oznacza bezpodstawność świadczenia, o którym, w mającej charakter procesowy konsekwencji, sąd powinien orzec („orzeka o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróceniu stanu poprzedniego”). Warunkiem restytucji jest złożenie odpowiedniego wniosku. Złożenie takiego wniosku zobowiązuje sąd do jego rozpoznania („sąd ... orzeka”).

W związku z zarzutami skargi kasacyjnej podkreślić trzeba brak fakultatywności rozstrzygnięcia o wniosku restytucyjnym. Jest to konsekwentne ukształtowanie uprawnienia procesowego strony, która w ramach postępowania sądowego najpierw była zobowiązana do spełnienia świadczenia określonego w wyroku, a następnie, skoro ten wyrok okazał się błędny i został uchylony (zmieniony), uzyskuje prawo do restytucji stanu zgodnego z prawem (swoistego zniweczenia bezpośrednich konsekwencji błędnego wyroku). Określenie - w formule obligatoryjności - orzeczenia w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróceniu stanu poprzedniego nie pozostawia wątpliwości co do tego, że sąd nie może pozostawić wniosku podmiotu uprawnionego bez rozpoznania albo odesłać stronę w tym zakresie do osobnego procesu, jeżeli zachodzą warunki do orzeczenia o zwrocie lub przywróceniu do poprzedniego stanu. Restytucji podlega suma zasądzona w sentencji uchylonego wyroku wraz z odsetkami (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 1968 r., I PR 44/67).

Teoretycznie możliwe było inne niż w art. 415 k.p.c. ukształtowanie trybu przywrócenia stanu rzeczy istniejącego przed spełnieniem świadczenia na podstawie błędnego wyroku. Tak w szczególności rozwiązano tę kwestię w okresie międzywojennym w art. 415 Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r., który przewidywał fakultatywne rozstrzygnięcie o wniosku restytucyjnym. Sąd pozostawiał wniosek restytucyjny bez rozpoznania jeżeli ustalenie wyegzekwowanego lub dobrowolnie spełnionego świadczenia wymagało przeprowadzenia obszernego postępowania.

W obowiązującym porządku procesowym określenia przesłanek orzeczenia restytucyjnego sąd jest związany zgłoszonym wnioskiem. Stosownie do art. 415 zda-

nie drugie k.p.c. orzeczenie o zwrocie spełnionego (wyegzekwowanego) świadczenia nie wyłącza możliwości dochodzenia w osobnym procesie, także od Skarbu Państwa, naprawienia szkody poniesionej wskutek wydania lub wykonania wyroku. W przepisie tym z powodu ograniczenia zakresu postępowania restytucyjnego tylko do restytucji świadczenia bezpośrednio wynikającego z błędnego orzeczenia potwierdzona została („nie wyłącza to”) możliwość dochodzenia odszkodowania za szkodę poniesioną wskutek wydania lub wykonania wyroku. Nie ma żadnego uzasadnienia zawarty w zaskarżonym wyroku pogląd Sądu Okręgowego jakoby potwierdzona w art. 415 k.p.c. możliwość dochodzenia naprawienia szkody w osobnym procesie stwarzała sądowi rozpoznającemu wniosek restytucyjny podstawę do nierozpatrzenia tego wniosku. Wniosek restytucyjny i odpowiadające mu postępowanie zakończone orzeczeniem o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia stanowią procesową, chociaż akcesoryjną w stosunku do głównego przedmiotu sprawy (w tym wypadku postępowania apelacyjnego), konstrukcję postępowania w danej sprawie. Możliwość restytucji spełnionego (wyegzekwowanego) świadczenia jest procesowym uprawnieniem strony, która w ramach postępowania sądowego została wcześniej zobowiązana do spełnienia świadczenia na podstawie wyroku, który we właściwym postępowaniu został uchylony.

W zaskarżonym wyroku Sąd Okręgowy bezpodstawnie określił złożony na rozprawie apelacyjnej wniosek jako przedwczesny. Potraktowanie przedmiotowego wniosku tak jakby został złożony za wcześnie jest całkowicie chybione, skoro rozprawa, o którą tu chodzi, poprzedzała wydanie orzeczenia prawomocnie kończącego postępowanie w sprawie. Nie powstawała zatem żadna dalsza możliwość złożenia tego wniosku po zakończeniu postępowania w sprawie. Tak więc wniosek restytucyjny został złożony nie przed czasem ale dosłownie w ostatnim momencie w jakim złożenie takiego wniosku w ogóle było dopuszczalne. Co więcej, trzeba w związku z tą kwestią zauważyć, że korzystanie przez stronę z uprawnienia procesowego do zwrotu spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia powinno uwzględniać akcesoryjny, w stosunku do głównego przedmiotu postępowania apelacyjnego, charakter postępowania restytucyjnego. Z tego powodu jest rzeczą bardzo pożądaną, ażeby złożenie wniosku restytucyjnego następowało w terminie umożliwiającym wyjaśnienie podstawy wniosku na rozprawie.

Wniosek, o którym mowa w art. 415 k.p.c., powinien zawierać żądanie orzeczenia o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróce-

niu stanu poprzedniego. Żądanie to (wniosek) nie może ograniczać się do powtórzenia abstrakcyjnej formuły przepisu, ale musi być odpowiednio sprecyzowane co do rodzaju roszczenia restytucyjnego i - jeżeli jest to świadczenie pieniężne - jego wysokości. Jest to oczywiste, gdyż nie chodzi o orzeczenie ustalające bliżej nieokreślony obowiązek, ale o orzeczenie o konkretnym (sprecyzowanym) zobowiązaniu, które w razie potrzeby podlegać ma egzekucji (por. art. 776 k.p.c.). Wniosek restytucyjny powinien także zawierać jego podstawę, która nie może ograniczać się do wskazania przepisu (art. 415 k.p.c.), ale powinna zawierać fakty (oświadczenie co do okoliczności faktycznych) i dowody (twierdzenia) wykazujące zaistnienie przesłanek orzeczenia restytucyjnego w jego konkretnie sprecyzowanej postaci. Złożenie wniosku restytucyjnego dopiero na rozprawie przeznaczanej na rozpoznanie apelacji bez zachowania konstrukcyjnych elementów wniosku (co do sprecyzowania wniosku i jego podstawy) mogłoby, w konkretnych okolicznościach, stwarzać potrzebę rozważenia, dopuszczalności takiego spóźnionego wystąpienia w przedmiocie restytucji, zwłaszcza gdyby okazało się, że nie tyle dla rozpoznania kwestii restytucyjnej, ale dla samego określenia formalnych elementów wniosku konieczne byłoby odroczenie rozprawy przeznaczanej na rozpoznanie apelacji. Powyższa kwestia nie została w zakwestionowanym wyroku właściwie rozstrzygnięta w pierwszym rzędzie ze względu na oddalenie wniosku restytucyjnego, a więc merytoryczne rozstrzygnięcie dotyczące bezzasadności wniosku, natomiast uzasadnione brakami formalnymi wniosku co do niedostatecznego sprecyzowania jego żądania i podstawy.

Należy ponadto zauważyć, że przedmiotowy wniosek restytucyjny został zgłoszony na rozprawie przez pełnomocnika strony w obecności pełnomocnika strony przeciwnej, który zajął stanowisko i wniósł o odroczenie rozprawy w celu przeciwstawienia wnioskowi okoliczności, o których mowa w art. 409 k.c. W tym kontekście można uważać, że podstawa wniosku dotycząca spełnienia (wyegzekwowania) świadczenia określonego w uchylonym wyroku nie była kwestionowana, a w każdym razie nie było powodów, dla których kwestia ta nie mogłaby być wyjaśniona przez strony w toku rozprawy.

Uznając, że Sąd Okręgowy w zaskarżonym wyroku bezpodstawnie oddalił wniosek restytucyjny, mając na uwadze przedstawione wyżej przyczyny, Sąd Najwyższy orzekł w myśl art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

=====